

Dünyada ve Türkiye’de Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Anayasa Öğretimi: Karşılaştırmalı Pedagojik Yaklaşımlar

Eğitim Dünyası Araştırma ve Geliştirme Dergisi
Cilt: 1 Sayı: 3
Sayfa Aralığı: 32-53
10.5281/zenodo.18038958
e-ISSN: 3062-3863
edagonline.com
© Eğitim 2023 Derneği

Serdar Şen

Emniyet Genel Müdürlüğü, e-posta: Hukukcu932002@hotmail.com

Kaynak Göster:

Şen, S. (2025). Dünyada ve Türkiye’de ortaöğretim tarih ders kitaplarında anayasa öğretimi: Karşılaştırmalı pedagojik yaklaşımlar. *EDAG Online*, 1(3), 32–53. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18038958>

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Türkiye ile ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, Hindistan’da ortaöğretim düzeyinde okutulan tarih ders kitaplarında anayasa konusunun ele alınış biçimini karşılaştırmalı pedagojik bir perspektiften incelemektir. Anayasalar, yalnızca hukuki metinler olmanın ötesinde, yurttaşlık bilincinin oluşumunda, demokratik değerlerin aktarımında ve temel hak ve özgürlüklerin kavratılmasında önemli bir işleve sahiptir. Bu bağlamda anayasal içeriklerin öğrencilere sunulmuş biçimi pedagojik açıdan kritik bir önem taşımaktadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılmış; veriler nitel içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. İnceleme kapsamında Türkiye’de okutulan ortaöğretim tarih ders kitapları; ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa ve Hindistan’daki örneklerle karşılaştırılmıştır. Analiz sürecinde pedagojik yaklaşımlar, içerik düzeni, anayasal kavramların ele alınış derinliği ve eleştirel düşünmeyi destekleyen unsurlar temel ölçütler olarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye’de anayasa konusunun ağırlıklı olarak yüzeysel, bilgi aktarımına dayalı ve ezber odaklı bir yaklaşımla ele alındığını, öğrenci katılımını ve eleştirel düşünmeyi sınırlı düzeyde desteklediğini göstermektedir. Buna karşılık ABD’de anayasa kongresi simülasyonları, Almanya’da totaliter geçmişle yüzleşmeye dayalı demokratik bilinç çalışmaları ve Fransa’da devrim sonrası anayasal değerlerin ideolojik ve tarihsel bağlam içinde ele alınması gibi öğrenci merkezli uygulamaların öne çıktığı görülmüştür. Sonuç olarak araştırmalar, Türkiye’de anayasa öğretiminin daha derinliktir, sorgulamaya dayalı ve pedagojik çeşitlilik içeren yaklaşımlarla yeniden ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ders kitaplarında anayasa konularının yalnızca tarihsel belgeler olarak değil, aynı zamanda yaşayan toplumsal sözleşmeler olarak sunulması, öğrencilerin demokratik bilinçlerinin gelişmesine ve aktif yurttaşlık becerileri kazanmalarına önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa öğretimi, tarih pedagojisi, ders kitabı analizi, eleştirel düşünme, öğretim programı geliştirme.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the ways in which the topic of the constitution is addressed in secondary school history textbooks in Türkiye, the United States, Germany, the United Kingdom, France, and India from a comparative pedagogical perspective. Constitutions are not merely legal documents; they play a significant role in the formation of citizenship awareness, the transmission of democratic values, and the understanding of fundamental rights and freedoms. Therefore, the pedagogical presentation of constitutional topics in textbooks is of critical importance. This study adopts a qualitative research design based on document analysis, and the data were analyzed using qualitative content analysis. Secondary school history textbooks used in Türkiye were compared with those from the United States, Germany, the United Kingdom, France, and India. The analysis

focused on pedagogical approaches, content organization, the depth of constitutional concepts, and elements that promote critical thinking. The findings indicate that in Türkiye, constitutional topics are generally addressed in a superficial, memorization-oriented manner, offering limited opportunities for student participation and critical engagement. In contrast, student-centered practices are prominent in the other countries examined, such as constitutional convention simulations in the United States, democratic consciousness-building activities grounded in confrontation with a totalitarian past in Germany, and the ideological and historical transmission of constitutional values rooted in the post-revolutionary context in France. In conclusion, the study emphasizes the need for a more in-depth, inquiry-based, and pedagogically diverse approach to constitutional education in Türkiye. Presenting constitutional topics in history textbooks not only as historical documents but also as living social contracts plays a crucial role in fostering students' democratic awareness and developing their active citizenship skills.

Key Words: Constitutional education, history pedagogy, textbook analysis, critical thinking, curriculum development.

GİRİŞ

Ortaöğretimde tarih eğitimi, geçmişin kronolojik aktarımının ötesinde, ortak toplumsal hafızanın inşasına katkı sağlayan, bireylerin eleştirel düşünme becerilerini geliştiren ve demokratik yurttaşlık bilincini pekiştiren çok boyutlu bir pedagojik süreç olarak değerlendirilmektedir (Demircioğlu & Tokdemir, 2008). Bu yönüyle tarih eğitimi, salt bilgi aktarımına dayalı bir öğretim alanı olmaktan ziyade, değerlerin kazandırılması, normatif bilinç geliştirilmesi ve yurttaşlık eğitimi açısından stratejik bir işlev üstlenmektedir. Bu bağlamda tarih öğretimi ile anayasa eğitimi arasında doğal bir ilişki bulunmaktadır. Anayasa öğretimi, yalnızca hukuki kavramların aktarımıyla sınırlı olmayıp, devletin temel ilkelerinin, siyasal kültürün ve yurttaşlık haklarının pedagojik bir yaklaşımla ele alınmasını da içermektedir (Atay, 2008; TBMM, 2020). Sander (1996), anayasal gelişmelerin yalnızca hukuki düzenlemeler değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal dönüşümlerin bir yansıması olduğunu vurgulayarak, anayasanın demokratik kültürün inşasında merkezi bir role sahip olduğunu belirtmektedir. Toplumsal sözleşme niteliği taşıyan anayasalar, demokratik değerlerin içselleştirilmesine ve aktif yurttaşlığın gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu içselleştirme sürecinde ders kitapları, en etkili öğretim araçlarından biri olarak öne çıkmaktadır.

Ders kitapları, öğretim programlarının içerik taşıyıcılarıdır. Yurttaşlık bilincinin oluşumunda, kimlik inşasında ve toplumsal değerlerin aktarımında belirleyici bir rol üstlenmektedir (Pingel, 2010). Anayasa konusunun ders kitaplarında nasıl sunulduğu, öğrencilerin hukuki kavramlar ile tarihsel bağlam arasında anlamlı ilişkiler kurabilmeleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda bu araştırma, Türkiye’de ortaöğretim düzeyinde okutulan tarih ders kitaplarında anayasanın ele alınış biçimini, öğretim yöntemleri ve demokratik değerlerin kazandırılması bağlamında incelemeyi ve elde edilen bulguları uluslararası örneklerle karşılaştırmalı olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmada, anayasaların ders kitaplarında yalnızca statik ve normatif belgeler olarak mı yoksa tarihsel hafızayı yansıtan dinamik kültürel ürünler olarak mı ele alındığı analiz edilmiştir. Bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, Hindistan ve Türkiye gibi farklı anayasal geleneklere ve eğitim kültürlerine sahip ülkelerin lise düzeyindeki tarih ve yurttaşlık ders kitapları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Bu tür bir karşılaştırmalı çalışmanın temel gerekçesi, literatürde anayasa öğretimi ile tarih pedagojisinin kesişim noktasında yürütülen kapsamlı çalışmaların sınırlı olmasıdır. Mevcut araştırmaların büyük bir kısmı hukuk eğitimi odaklı olup pedagojik boyutu ihmal etmekte ya da ders kitaplarını yalnızca içerik analizi çerçevesinde ele almaktadır. Bu bağlamda mevcut araştırma, anayasa öğretimi pedagojik uygulamalar, içerik stratejileri ve normatif yaklaşımlar açısından disiplinlerarası bir bakışla değerlendirmeyi hedeflemektedir. Araştırmanın kuramsal çerçevesi, bu disiplinlerarası yaklaşım doğrultusunda yapılandırılmıştır. Anayasa anlatımının pedagojik boyutu incelenirken, Dewey’in *deneyim temelli eğitim anlayışı*, Freire’in *eleştirel pedagojisi* ve Egan’ın *anlatı merkezli öğrenme modeli* temel alınmıştır. Bu kuramsal yaklaşımlar, anayasa eğitimi bilgi aktarımıyla sınırlı görmemekte, eleştirel düşünme, demokratik bilinç ve öğrencinin bilişsel gelişimiyle bütünleşik bir süreç olarak ele almaktadır.

Araştırmanın özgün katkısı, anayasa öğretimi disiplinlerarası bir çerçevede ele alarak ders kitaplarının işlevine ilişkin tartışmayı pedagojik ve siyasal-kültürel bir düzleme taşımasıdır. Elde edilen bulguların, yalnızca akademik literatüre katkı sunmakla kalmayıp, daha demokratik, kapsayıcı ve eleştirel bir tarih eğitiminin geliştirilmesine yönelik uygulamalara da ışık tutması beklenmektedir.

Kuramsal Çerçeve

Anayasa Öğretiminde Temel Pedagojik Yaklaşımlar

Anayasa öğretimi, hukuki bilgi aktarımına dayalı bir süreç olmanın yanı sıra, demokratik yurttaşlık bilincinin geliştirilmesini hedefleyen çok boyutlu bir pedagojik alan olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda anayasa eğitiminin kuramsal temelleri, deneyim temelli öğrenme, eleştirel pedagoji ve anlatı merkezli öğrenme yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Deneyim Temelli Eğitim ve Demokratik Bilinç: John Dewey

John Dewey'in (1859–1952) eğitim yaklaşımı, anayasa öğretiminde öğrenciyi pasif bir bilgi alıcısı olmaktan çıkararak, toplumsal yapıyı sorgulayan ve demokratik değerleri deneyim yoluyla içselleştiren aktif bir özne olarak konumlandırmaktadır. Dewey'e göre eğitim, okul ortamıyla sınırlı olmayan, yaşamla bütünleşen bir deneyim sürecidir ve öğrenme bireyin yaşantıları aracılığıyla anlam kazanmaktadır (Dewey, 2011). Demokratik kültürün aktarımının, geleneksel ve aktarımcı öğretim yöntemleriyle mümkün olmadığını savunan Dewey, öğrencilerin demokratik ilkeleri bizzat deneyimlemeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Dewey'e göre anayasa eğitimi, öğrencilerin gündelik yaşamları ve toplumsal bağamlarıyla ilişkilendirilerek yürütülmelidir. Sınıf içi tartışmalar, güncel olay analizleri, rol yapma etkinlikleri, simülasyonlar ve problem temelli öğrenme uygulamaları aracılığıyla anayasal ilkeler somut deneyimlere dönüştürülmektedir. Bu tür pedagojik etkinlikler, anayasal kavramların içselleştirilmesini desteklemekte ve öğrencilerin aktif yurttaşlık becerileri geliştirmelerine katkı sağlamaktadır (Dewey, 2011).

Eleştirel Pedagoji ve Özgürleştirici Eğitim: Paulo Freire

Dewey'in deneyim ve demokrasi vurgusu, eleştirel pedagoji geleneğinin gelişimine zemin hazırlamıştır. Bu geleneğin en önemli temsilcilerinden biri olan Paulo Freire (1921–1987), *Ezilenlerin Pedagojisi* yaklaşımıyla anayasa eğitimi özgürleştirici bir bilinçlenme süreci olarak ele almaktadır (Freire, 2017). Freire'e göre eğitim, öğrencilerin mevcut toplumsal yapıları sorguladığı, eşitsizlikleri fark ettiği ve dönüştürücü bir bilinç geliştirdiği diyalojik bir süreçtir.

Bu yaklaşımda anayasa, yalnızca hukuki bir metin değil; ulusal kimliği, ortak değerleri ve tarihsel deneyimleri yansıtan pedagojik bir araç olarak görülmektedir. Anayasal hak ve özgürlüklerin öğrencilerin kişisel yaşam deneyimleriyle ilişkilendirilmesi, öğrenmenin anlamlılığını ve kalıcılığını artırmaktadır. Eğitim sürecinde anayasa metinlerinin ezberlenmesi yerine, eleştirel biçimde tartışılması, yorumlanması ve toplumsal bağlam içinde değerlendirilmesi teşvik edilmektedir (Freire, 2017).

Öğrencilerin anayasal süreçleri rol oyunları, simülasyonlar ve proje temelli etkinliklerle deneyimlemeleri; hak ve özgürlükler üzerine eleştirel raporlar hazırlamaları ve okul bağlamında katılımcı uygulamalar geliştirmeleri, eleştirel bilinçlenmeyi destekleyen önemli pedagojik araçlar olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, anayasa öğretimini yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda etik ve siyasal bir öğrenme süreci olarak konumlandırmaktadır.

Anlatı Merkezli Öğrenme: Kieran Egan

Anayasa öğretiminde kullanılan pedagojik yöntemlerin etkililiği açısından Kieran Egan'ın (1942–2022) anlatı merkezli öğrenme kuramı önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Egan'a göre özellikle ortaöğretim düzeyinde soyut kavramlar, tarihsel olaylar, dramatik anlatılar ve sembolik karakterler aracılığıyla somutlaştırıldığında öğrencilerin öğrenmeye yönelik ilgisi ve bilişsel katılımı artmaktadır (Egan, 2005). Bu bağlamda anayasal gelişmelerin Tanzimat Fermanı'nın ilanı, Jön Türk hareketi ya da anayasa yapım süreçlerinde rol oynayan tarihsel

aktörler üzerinden hikâyeleştirilerek sunulması, öğrencilerin tarihsel bağlamla hem duygusal hem de bilişsel düzeyde bağ kurmalarına olanak tanımaktadır. Anlatı temelli yaklaşım, anayasa öğretiminin kronolojik bilgi aktarımının ötesine taşıyarak anlamlandırma sürecini güçlendirmektedir.

Pedagojik Yaklaşımların Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

Dewey ve Freire, eğitimin demokratikleştirici işlevi konusunda ortak bir zemini paylaşmakla birlikte, kuramsal odakları bakımından farklılaşmaktadır. Dewey, demokratik değerlerin deneyim ve sosyal etkileşim yoluyla içselleştirilmesini merkeze alırken; Freire, eğitimi toplumsal eşitsizliklerin sorgulandığı ve dönüştürücü bir praksis alanı olarak ele almaktadır. Bu bağlamda anayasa eğitimi, bir yandan anayasal ilkelerin deneyimsel öğrenme yoluyla kavratılmasını, diğer yandan bu ilkelerin tarihsel, siyasal ve toplumsal bağlamlar içinde eleştirel olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Tarih eğitimi kapsamında kullanılan anlatılar, kahraman biyografileri ve tarihsel belgeler, millî kimliğin ve yurttaşlık bilincinin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır (Demircioğlu & Tokdemir, 2008; Emen, 2012; Karakılıç & Müjdecı, 2014). Bu yöntemler, öğrencilerin bilgi edinmelerini, empati kurmalarını, analitik düşünme ve eleştirel değerlendirme becerilerini geliştirmelerini desteklemektedir (Akhan, 2019; Freire, 2017).

Bu çerçevede ders kitapları, bir ülkenin eğitim felsefesini ve ideolojik yönelimlerini yansıtan temel öğretim araçları olarak anayasa öğretiminde merkezi bir rol üstlenmektedir (Akhan, 2019; Emen, 2012; Karakılıç & Müjdecı, 2014). Ancak bu kaynakların, çoklu bakış açılarını içeren, ideolojik önyargılardan arındırılmış ve eleştirel düşünmeyi teşvik eden bir içerikle yapılandırılması gerektiği vurgulanmaktadır (Akhan, 2019; Çelik, 2020).

Tablo 1

Ders Kitaplarının Eğitim Seviyelerine Göre Sınıflandırması

Ülke	Kaynak	Eğitim Düzeyi
Almanya	bpb, Seneca Learning, Revision World (2025)	Lise (Gymnasium)
Amerika Birleşik Devletleri	Magna Carta (2019) / Bill of Rights kaynakları	Ortaokul & Lise
Birleşik Krallık	British Council (2015), UK Parliament (2025)	Ortaokul & GCSE
Fransa	Nathan Éducation – Histoire-Géographie EMC	Ortaokul (Collège)
Hindistan	NCERT Class 10 Social Science Textbook (2020)	Lise (10. sınıf)
Türkiye	T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (2023)	Lise (12. sınıf)

Not: Bu tablo, farklı ülkelerdeki lise ve ortaokul düzeyinde okutulan tarih ders kitaplarında anayasa konusunun ele alınışına ilişkin kaynakları ve eğitim seviyelerini göstermektedir. Kaynak yazar tarafından derlenmiştir.

Anayasa Anlatımı ve Tarih Pedagojisi

Ders Kitaplarında Anayasanın Konumlandırılması

Tarih ders kitapları, öğretim programlarında yer alan bilgileri aktaran araçlardır. Devletin yurttaşlık anlayışını, toplumsal değerlerini ve ideolojik yönelimlerini yansıtan kültürel belgeler niteliğindedir (Nicholls, 2006). Bu bağlamda anayasa anlatımları, hukuk ve siyasal gelişmelerin ötesinde, millî kimliğin inşası, yurttaşlık bilincinin geliştirilmesi ve toplumsal değerlerin

aktarımı açısından normatif bir işleve sahiptir (Akhan, 2019; Atay, 2008; Demircioğlu & Tokdemir, 2008; Karakılıç & Müjdecı, 2014; Keskinsoy & Kaya, 2021).

Ders kitaplarının bu işlevi, yalnızca içeriğin ne olduğuyula değil, içeriğin nasıl sunulduğuyula da doğrudan ilişkilidir. Pingel (2010), ders kitaplarının kimlik inşasındaki rolüne dikkat çekerek, anayasa metinlerinin sunum biçiminin pedagojik olduğu kadar ideolojik bir tercih de yansıttığını vurgulamaktadır. Anayasa metinlerinin doğrudan aktarılması yerine, ilgili tarihsel dönemlerle ilişkilendirilerek özetlenmesi, öğrencilerin bu metinleri tarihsel bağlam içinde kavramalarını ve normatif içeriklerle tarihsel olaylar arasında anlamlı ilişkiler kurmalarını kolaylaştırmaktadır.

Anayasa anlatımında kullanılan görsel materyaller (belge fotoğrafları, karşılaştırmalı tablolar, kavramsal şemalar vb.), soyut hukuki kavramların somutlaştırılmasına katkı sağlayarak öğrencilerin konuyu daha derinlikli biçimde anlamalarına olanak tanımaktadır (Pingel, 2010, s. 47–50). Bunun yanı sıra güncel anayasal tartışmaları sınıf ortamına taşıyan etkileşimli etkinlikler, öğrencilerin teorik bilgi edinmelerini ve aynı zamanda aktif yurttaşlık deneyimleri kazanmalarını desteklemektedir.

Demokratik toplumlarda anayasa öğretiminin temel amacı, anayasayı statik bir hukuk metni olarak değil; toplumsal mücadeleler, tarihsel deneyimler ve ortak değerler çerçevesinde şekillenmiş yaşayan bir toplumsal sözleşme olarak kavratmaktır (Atay, 2008; Keskinsoy & Kaya, 2021). Bu doğrultuda eğitim sürecinde öğrencilerin metinleri pasif biçimde tüketen bireyler olmaları yerine, anayasal metinleri sorgulayan, yorumlayan ve eleştirel biçimde değerlendiren öznelerle dönüşmeleri hedeflenmektedir (Demircioğlu & Tokdemir, 2008; Freire, 2017). Çağdaş yurttaşlık anlayışı, eleştirel ve analitik düşünebilen, demokratik değerlere bağlı ve toplumsal süreçlere aktif katılım gösteren bireylerin yetiştirilmesini temel almaktadır.

Bu çerçevede ders kitaplarında anayasa konusu, salt bilgi aktarımıyla sınırlı kalmayan; toplumsal kimliğin ve ortak değerlerin inşasına katkı sunan dinamik bir pedagojik alan olarak ele alınmalıdır (Atay, 2008; Keskinsoy & Kaya, 2021; Kabapınar & Yetiş, 2019). Metinsel zenginlik ve bağlamsal açıklık, farklı öğretim yöntemleriyle desteklendiğinde anayasa öğretiminin etkililiği artmaktadır (Demircioğlu & Tokdemir, 2008; Freire, 2017). Bu bağlamda Akhan (2020), Çelik (2020), Emen (2012) ve Karakılıç ve Müjdecı (2014) ders kitaplarında anayasa anlatımının pedagojik boyutuna ilişkin önemli değerlendirmeler sunmaktadır. Anayasa-demokrasi ilişkisine dair karmaşık ve kuramsal tartışmalar, Tunaya'nın (1952) *Türkiye'de Siyasi Partiler* adlı yapıtında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Tunaya bu eserde, siyasi partilerin ancak özgürlükçü bir demokratik ortamda müesseseseleşebileceğini vurgulamış; iktidar ve muhalefet arasındaki dengenin istikrar için önemini kuramsal bir çerçevede ele almıştır. Çalışma, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecindeki anayasal gelişmelerin neden toplumsal bir demokrasi ile tamamlanmadığını sistematik biçimde sorgulayan ilk önemli incelemelerden biri olma özelliği taşımaktadır.

Tarih Pedagojisi Bağlamında Anayasa Öğretimi

Tarih öğretimi, geçmişin aktarımıyla sınırlı olmayan; çok boyutlu analiz, eleştirel düşünme ve demokratik bilinç geliştirmeyi hedefleyen bir pedagojik süreçtir (Akhan, 2019; Çelik, 2020; Demircioğlu & Tokdemir, 2008; Emen, 2012). Bu süreç, öğrencilerin farklı bakış açılarını değerlendirebilmelerini ve demokratik toplumlarda etkin yurttaşlar olarak konumlanmalarını amaçlamaktadır (Barton & Levstik, 2004).

Özellikle anayasa gibi soyut kavramların öğretiminde kanıta dayalı öğrenme yöntemleri önem kazanmaktadır. Öğrencilerin anayasa metinlerini tarihsel bağlamları, dönemsel tartışmalar ve toplumsal koşullarla birlikte incelemeleri, eleştirel düşünme ve değerlendirme becerilerinin gelişimine katkı sağlamaktadır (Kabapınar & Yetiş, 2019). Bu yaklaşım, bilgiyi ezbere dayalı

bir öğrenme sürecinden çıkararak, nedensel ilişkiler kurma ve anlamlandırma yetkinliğini güçlendirmektedir.

Tarih öğretiminde tarihsel empati kavramı da anayasa öğretimi açısından önemli bir pedagojik araçtır. Barton ve Levstik (2004), tarihsel empatinin öğrencilerin geçmişteki bireylerin düşünce yapıları, değerleri ve karar alma süreçlerini anlamalarına katkı sağladığını belirtmektedir. Lee ve Ashby (2000) ise bu kavramı, bireylerin tarihsel bağlam içinde farklı perspektifleri kavrayabilme yetisi olarak tanımlamaktadır. Tarihsel empati, öğrencilerin çoğulcu demokrasi anlayışı geliştirmelerine ve farklı toplumsal deneyimlere daha duyarlı yaklaşımlarına olanak tanımaktadır (Demircioğlu & Tokdemir, 2008; Freire, 2017).

Seixas (2004), tarih pedagojisinde “tarihsel bilinç” kavramının önemine vurgu yaparak, geçmişin yalnızca olaylar dizisi olarak değil; güncel kimlikleri, değerleri ve gelecek tasavvurlarını etkileyen dinamik bir süreç olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Benzer biçimde Rüsen (2004), tarihsel bilincin “genetik boyutuna” dikkat çekerek, değişim ve süreklilik kavramlarının pedagojik işlevini ön plana çıkarmaktadır. Bu yaklaşımlar, anayasa gibi temel metinlerin yalnızca ortaya çıktıkları dönemle sınırlı kalmadan, toplumsal dönüşümlerle ilişkili biçimde değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Dijital tarih eğitimiyle bütünleşen bu pedagojik çerçeve, anayasal konuların çoklu kaynaklar, kanıt temelli sorgulama ve etkileşimli öğrenme ortamları aracılığıyla ele alınmasını desteklemektedir. Dijital arşivler, sanal müzeler ve etkileşimli materyaller sayesinde öğrenciler, anayasal gelişmeleri tarihsel değişim ve süreklilik perspektifi içinde daha derinlikli biçimde analiz edebilmektedir. Bu bütüncül yaklaşım, anayasa öğretiminin hem akademik hem de demokratik yurttaşlık boyutunu güçlendirmektedir.

Tablo 2

Farklı Ülkelerde Anayasa Öğretimi Yaklaşımları ve Pedagojik Uygulamalar

Ülke	Anlatım Yaklaşımı	Ders Kitabından Örnek Pasaj	Pedagojik Etkinlik Önerileri
Almanya	Nazi dönemi sonrası demokratik yeniden inşa; insan hakları ve Grundgesetz’in temel haklar yaklaşımının öğretilmesi.	“İnsan hakları, her insana ait olan haklar olarak tanımlanır... Bu haklar 1948 yılında ‘İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde belirlenmiştir.” (Grundgesetz für Einsteiger, BPB, s.7)	Öğrenciler Grundgesetz’in temel hak maddelerini İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile karşılaştırır, hak kavramları arasındaki ilişkileri görselleştirir.
ABD	Kurucu belgeler aracılığıyla demokratik değerlerin aktarımı; güçler ayrılığı ve denge-denetim mekanizmasının vurgulanması.	“The framers resolved this problem through a separation of powers, dividing the national government into three separate branches ... They also created a system of checks and balances ...” (Center for Civic Education, 2019, s. 53)	Kurucu Meclis Simülasyonu: Öğrenciler 1787’deki Anayasa Konvansiyonu’nu eyalet temsilcisi rollerini üstlenerek canlandırır.
Fransa	Fransız Devrimi ve cumhuriyetçi değerler üzerinden anayasanın etik ve ideolojik temsili.	“1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, Cumhuriyet’in temel ilkelerini oluşturur...” (Nathan, 2022, s. 55)	Karşılaştırmalı Analiz: 1789 Bildirgesi ile 1958 Anayasası arasındaki süreklilik ve dönüşüm incelenir.
Hindistan	Sosyal adalet, laiklik ve çok kültürlülük temelli anayasa	“Tüm toplumun gelişimini ve gelişimini sağlamaktı. Anayasa,	Anayasal taahhüdü (sosyal gelişme,

	anlatımı; dünyanın en uzun yazılı anayasası.	özgürlük ilkesini ve sosyal açıdan dezavantajlı gruplara ve dini ve kültürel topluluklara özel korumayı açıkça ortaya koyuyor.” (NCERT, 2021, s.28)	dezavantajlı çeşitliliğin korunması) sunarken, ezberden uzak, uygulamalı deneyim ve küçük grup tartışmalarıyla demokratik değerlendirme ve eleştirel düşünme süreçleri teşvik edilir.
İngiltere	Yazılı olmayan anayasa geleneği; tarihsel belgeler ve teamül (gelenek) temelli yaklaşım.	“Britanya'nın tek bir yazılı anayasası yoktur... Magna Carta (1215), Haklar Bildirgesi (1689)...” (Pearson, 2022, s. 112)	Belge Çözümleme: Öğrenciler Magna Carta'dan bir madde seçip günümüz hak ve özgürlükleriyle bağ kurar.
Türkiye	Cumhuriyetin kuruluşu ve yönetim biçiminin evrimi üzerinden anayasal süreçlerin kronolojik anlatımı; 1921, 1924, 1961, 1982 anayasaları ve 2017 Anayasa değişikliği sırasıyla aktarılırken milliyetçilik, laiklik ve devlet bütünlüğü gibi resmî ideolojik ilkeler vurgulanır.	“1921 Anayasası, Türk milletinin egemenliğini kayıtsız şartsız kendi eline aldığı ilk anayasal düzenlemedir.” (Hocaoğlu vd., 2022) “1924 Anayasası... ‘Türkiye Devleti’nin dini İslam’dır’ maddesi 1928’de çıkarılarak laiklik pekiştirilmiştir.” (MEB, 12. Sınıf, s.112) “1961 Anayasası... ‘Türk milleti, millî birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak...’” (MEB, 12. Sınıf, s.138) “1982 Anayasası... ‘Türk varlığının devleti ve ülkesiyle bölünmezliği’ esasına dayanır.” (MEB, 12. Sınıf, s.138) “2017 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi kabul edilmiş, yürütme yetkileri Cumhurbaşkanında toplanmıştır.” (MEB, 12. Sınıf, s.145)	Zaman Çizelgesi: Öğrenciler gruplar hâlinde 1921’den 2017’ye kadar her anayasanın tarihsel bağlamını, temel ilkelerini ve demokratikleşme üzerindeki etkilerini inceler; “Siz olsaydınız hangi maddeleri değiştirirdiniz?” sorusuyla anayasanın yaşayan bir metin olup olmadığı tartışılır.

Tablodaki veriler yazar tarafından derlenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yapılandırılmış olup karşılaştırmalı doküman incelemesi ve çoklu örnek olay desenine dayanmaktadır. Araştırmanın temel amacı, farklı anayasal ve siyasal geleneklere sahip ülkelerde ortaöğretim düzeyinde okutulan tarih ders kitaplarında anayasa konusunun nasıl ele alındığını ve bu içeriğin hangi pedagojik yaklaşımlar aracılığıyla öğrencilere sunulduğunu karşılaştırmalı olarak incelemektir.

Her ülke, kendine özgü toplumsal hafıza biçimleri, yurttaşlık eğitimi anlayışları ve anayasal gelenekleri dikkate alınarak ayrı birer örnek olay olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşım, Yin (2003) ve Stake'in (1994) örnek olay araştırmalarına ilişkin kuramsal çerçeveleriyle uyumludur. Örnek olay deseni sayesinde anayasa anlatımlarının bağlamsal, pedagojik ve söylemsel boyutları bütüncül biçimde analiz edilmiştir.

İncelenen Dokümanlar

Araştırmanın veri kaynağını, Türkiye, ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa ve Hindistan'da ortaöğretim (lise) düzeyinde okutulan tarih ve yurttaşlık ders kitapları oluşturmaktadır. Ders kitapları, ilgili ülkelerin resmî eğitim otoriteleri tarafından onaylanmış, yaygın biçimde kullanılan ve güncel baskılar arasından amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.

Ülkelerin belirlenmesinde farklı hukuk sistemlerini (Anglo-Sakson, kıta avrupası, karma anayasal yapılar vb.), siyasal rejim türlerini ve yurttaşlık eğitimi yaklaşımlarını temsil edebilme ölçütü esas alınmıştır (Akhan, 2019).

Veri Toplama Süreci

Veriler, ders kitaplarında anayasa konusunun ele alındığı ünite ve bölümlerin sistematik biçimde incelenmesi yoluyla toplanmıştır. İnceleme sürecinde;

- Ünite ve tema başlıkları,
- Metinsel anlatım biçimleri,
- Kullanılan tarihsel ve anayasal belgeler,
- Görsel materyaller,
- Öğrenciye yönelik etkinlik ve yönlendirmeler

analiz kapsamına alınmıştır. Ayrıca ilgili ülkelerin resmî öğretim programı dokümanları da incelenerek anayasa konusunun program düzeyindeki hedefleri ve ders kitaplarıyla uyumu değerlendirilmiştir (TBMM, 2020).

Veri Analizi

Toplanan veriler, nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Analiz süreci, Georg Eckert Uluslararası Ders Kitabı İncelemeleri Enstitüsü'nün ders kitabı araştırmalarına yönelik yöntemsel yaklaşımlarından yararlanılarak yapılandırılmıştır (Çelik, 2020). Ayrıca tarihsel metinlerin eleştirel değerlendirilmesine olanak sağlayan içerik çözümleme teknikleri Emen'in (2012) tarihsel içerik analizi yaklaşımıyla desteklenmiştir.

Veri analizi süreci dört temel kategori etrafında yürütülmüştür:

1. **Anayasa anlatımının ders kitabı içindeki konumlandırılması** (ünite/tema yerleşimi ve müfredat içindeki ağırlığı)
2. **Tarihsel bağlamlandırma biçimi** (anayasal gelişmelerin tarihsel, toplumsal ve siyasal süreçlerle ilişkilendirilmesi)
3. **Anayasal belgelerin kullanımı** (orijinal metinler, özetler, belge çözümleme etkinlikleri)
4. **Pedagojik etkinlikler ve öğrenci katılım düzeyi** (münazara, simülasyon, rol yapma, vaka analizi gibi etkinlikler)

Her ülkeye ait ders kitapları bu kategoriler doğrultusunda kodlanmış ve tematik tablolar aracılığıyla karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu yöntem sayesinde anayasa anlatımlarının

kavramsal vurguları, anlatı biçimleri ve öğrenciyle kurulan pedagojik ilişkiler sistematik biçimde değerlendirilmiştir.

Geçerlik ve Tutarlılık

Araştırmanın inandırıcılığını artırmak amacıyla analiz sürecinde sürekli karşılaştırma tekniği kullanılmış; kodlar ve temalar literatürle ilişkilendirilerek gözden geçirilmiştir. Bulgular, doğrudan ders kitabı örnekleriyle desteklenmiş ve analiz süreci ayrıntılı biçimde raporlanmıştır. Yöntemsel tercihlerin açık biçimde sunulması, araştırmanın aktarılabilişliğini ve tutarlılığını güçlendirmektedir.

BULGULAR

Ülkelere Göre Anayasa Öğretimi: Tarih Derslerinde Yaşayan Metinler

Araştırma bulguları, tarih derslerinde anayasa öğretiminin ülkelerin tarihsel deneyimleri doğrultusunda farklı biçimlerde yapılandırıldığını göstermektedir. İncelenen ders kitaplarında anayasa metinleri, yalnızca hukukî düzenlemeler olarak değil; tarihsel mücadelelerin, toplumsal dönüşümlerin ve siyasal kırılmaların yansımaları olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda anayasa, ders kitaplarında çoğunlukla “yaşayan bir metin” niteliğiyle ele alınmaktadır (Pingel, 2010; Seixas, 2004).

Almanya’da Anayasa Öğretimi

Almanya’da anayasa öğretiminin, anayasal metinlerin tarihsel bağlamla ilişkilendirilerek ele alındığı bir yapı sergilediği görülmektedir. Ders kitaplarında 1949 tarihli Grundgesetz (Temel Yasa), Nazi döneminde yaşanan hukuksuzluklara karşı geliştirilen anayasal güvencelerin bir ürünü olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda anayasanın ilk 19 maddesinde yer alan temel haklar, tarihsel deneyimlerle ilişkilendirilerek incelenmekte; söz konusu hakların neden güçlü biçimde güvence altına alındığı açıklanmaktadır (bpb.de, 2023; Seneca Learning, 2025).

İncelenen materyallerde Weimar Cumhuriyeti Anayasası’nın yapısal zayıflıklarına da yer verildiği belirlenmiştir. Özellikle Madde 48’in olağanüstü yetkilerinin kötüye kullanımı ve koalisyon hükümetlerinin siyasal istikrarsızlığı, günümüz Alman anayasal sistemindeki güçlü denge ve denetim mekanizmalarının tarihsel gerekçeleri olarak sunulmaktadır (Juracademy, 2025; Revision World, 2025). Bu karşılaştırmalı anlatımlar aracılığıyla anayasal sistemlerin tarihsel süreç içinde nasıl dönüştüğü vurgulanmaktadır.

Ders kitaplarında ve öğretim uygulamalarında, anayasal gelişimi somutlaştırmaya yönelik etkinliklere yer verildiği görülmektedir. Öğrencilerden “Demokrasi Takvimi” hazırlamalarının istendiği etkinliklerde, Almanya’nın anayasal tarihindeki temel dönüm noktaları kronolojik ve tematik biçimde sınıflandırılmaktadır. Bu etkinlikler yoluyla anayasanın yalnızca hukukî bir belge değil, demokratik değerleri yansıtan tarihsel bir metin olarak ele alındığı tespit edilmiştir (Living Democracy in Schools, 2020).

Elde edilen bulgular, Almanya’da anayasa öğretiminin, Grundgesetz’in “anti-totaliter” niteliği çerçevesinde yapılandırıldığını göstermektedir. Anayasa, ders kitaplarında geçmişte yaşanan siyasal deneyimlere verilen bir tepkinin ötesinde, demokratik kimliğin kurucu unsurlarından biri olarak konumlandırılmaktadır (German History Docs, 2025; Dreier, 2009).

Amerika Birleşik Devletleri’nde Anayasa Öğretimi

Amerika Birleşik Devletleri’nde anayasa öğretiminin, anayasal metinlerin tarihsel bağlam içinde ele alındığı uygulamalara dayandığı görülmektedir. Ders kitapları ve öğretim materyallerinde, 1787 Philadelphia Konvansiyonu anayasal düzenin oluşum sürecini açıklayan temel bir tarihsel referans noktası olarak sunulmaktadır. Sınıf ortamında gerçekleştirilen dramatizasyon ve rol üstlenmeye dayalı etkinlikler aracılığıyla öğrencilerin, kurucu aktörler

arasındaki anayasal tartışmaları deneyimledikleri belirlenmiştir (Bill of Rights Institute, 2025; Coby, 2022).

Bu süreçte öğrencilerin, federal yönetimin güçlendirilmesi ile eyalet haklarının korunması arasındaki tarihsel gerilimi farklı siyasal bakış açıları üzerinden ele aldıkları; anayasa maddelerinin yalnızca metinsel içerikleriyle değil, ortaya çıktıkları tarihsel ve toplumsal koşullarla birlikte incelendiği görülmüştür. Haklar Bildirgesi (Bill of Rights) maddelerinin, güncel yaşam örnekleriyle ilişkilendirilerek sunulduğu ve bu yolla anayasal hakların somutlaştırıldığı tespit edilmiştir (Pingel, 2010; Valenti, 2008).

İncelenen öğretim uygulamalarında, güçler ayrılığı ilkesinin öğrencilerin aşına oldukları okul yönetimi gibi örnekler üzerinden açıklandığı belirlenmiştir. Yürütme, yasama ve yargı organlarının işlevlerinin sınıf içi simülasyonlar yoluyla ele alındığı; anayasal ilkelerin işleyişinin bu etkinlikler aracılığıyla somutlaştırıldığı görülmüştür (Seixas, 2004). Ayrıca ders materyallerinde güncel Yüksek Mahkeme kararlarına yer verildiği; bu kararların anayasanın tarihsel süreç içinde yorumlanan ve değişen bir belge olduğunu göstermeye yönelik örnekler olarak kullanıldığı saptanmıştır (Bill of Rights Institute, 2025). Elde edilen bulgular, Amerika Birleşik Devletleri'nde anayasa öğretiminin, tarihsel bağlam, anayasal belgeler ve öğrenci merkezli etkinlikler çerçevesinde yapılandırıldığını göstermektedir.

Birleşik Krallık'ta Anayasa Öğretimi

Birleşik Krallık'ta anayasa öğretiminin, yazılı bir anayasa metninden ziyade tarihsel süreç içinde oluşmuş anayasal belgeler, gelenekler ve teamüller çerçevesinde yapılandırıldığı görülmektedir. Ders kitaplarında 1215 tarihli Magna Carta, modern demokratik hak ve özgürlüklerin tarihsel kökenlerini açıklayan temel bir belge olarak ele alınmaktadır. Bu belgede yer alan kişi özgürlüklerine ilişkin hükümler, günümüz insan hakları normlarıyla ilişkilendirilerek sunulmaktadır (British Council, 2015; Oak National Academy, 2025).

İncelenen öğretim materyallerinde 1689 tarihli Bill of Rights, parlamenter sistemin gelişiminde bir dönüm noktası olarak konumlandırılmaktadır. Bu belge aracılığıyla parlamentonun monarşi karşısındaki yetkileri ve anayasal denge mekanizmaları ele alınmakta; parlamenter ayrıcalıklar ve vergilendirme yetkisi gibi kavramların tarihsel kökenleri açıklanmaktadır (LawTeacher, 2025; UK Parliament, 2025).

Ders kitaplarında anayasal ilkelerin, güncel İngiliz siyasal sistemiyle ilişkilendirildiği örneklerle yer verildiği belirlenmiştir. Öğrencilerden, tarihsel belgelerde yer alan anayasal ilkelerin günümüz siyasal pratiklerindeki karşılıklarını tanımlamaları istenmekte; bu süreçte belge incelemeye dayalı etkinliklerin kullanıldığı görülmektedir.

Elde edilen bulgular, Birleşik Krallık'ta anayasa öğretiminin, tarihsel belgeler üzerinden anayasal sürekliliği vurgulayan ve anayasal normların güncel siyasal işleyiş içindeki yerini açıklamaya yönelik bir çerçevede yürütüldüğünü göstermektedir.

Fransa'da Anayasa Öğretimi

Fransa'da anayasa öğretiminin, 1789 Fransız Devriminin siyasal ve toplumsal mirası çerçevesinde yapılandırıldığı görülmektedir. Ders kitaplarında İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen), anayasal düşüncenin temel referans metni olarak ele alınmaktadır. Bu belge aracılığıyla "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" ilkelerinin tarihsel kökenlerine yer verildiği belirlenmiştir (British Council, 2015).

İncelenen öğretim materyallerinde Bildirge'nin temel maddelerinin görsel desteklerle sunulduğu ve öğrencilerin bu hükümleri günümüz Fransız toplumundaki insan hakları uygulamalarıyla ilişkilendirdikleri görülmüştür. Özellikle Madde 1 ve Madde 16, anayasal

haklar ve güçler ayrılığı ilkelerinin açıklanmasında temel referans noktaları olarak kullanılmaktadır (Jellinek, 2017).

Ders kitaplarında 1958 tarihli Beşinci Cumhuriyet Anayasası, anayasal süreklilik ve siyasal dönüşüm bağlamında ele alınmaktadır. Öğrencilerden 1789 Bildirgesi ile 1958 Anayasası'nı karşılaştırmaları istenmekte; bu karşılaştırmalar yoluyla Fransız demokrasisinin tarihsel gelişiminin açıklanmasına yer verilmektedir (Aslan Orkun, Bayırlı & Bayırlı, 2019; Eurydice, 2019). Elde edilen bulgular, Fransa'da anayasa öğretiminin, tarihsel belgeler aracılığıyla anayasal değerlerin aktarımına odaklanan ve anayasal metinleri tarihsel bağlam içinde ele alan bir çerçevede yürütüldüğünü göstermektedir (Seixas, 2004).

Hindistan'da Anayasa Öğretimi

Hindistan'da anayasa öğretiminin, 1950 Anayasası'nın kapsamlı ve çok katmanlı yapısı üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Ders kitaplarında anayasa; kast sisteminin kaldırılması, azınlık haklarının güvence altına alınması ve temel hakların tanımlanması gibi düzenlemeler çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu düzenlemelerin, anayasal metinlerin toplumsal çeşitlilik ve demokratik değerlerle ilişkisini ortaya koyacak biçimde sunulduğu belirlenmiştir (Indian Kanoon, 1950).

İncelenen öğretim uygulamalarında, anayasanın önsözünün pedagojik bir araç olarak kullanıldığı görülmüştür. Öğrencilerden anayasanın önsözünde yer alan “sosyal adalet”, “laiklik” ve “demokratik sosyalizm” gibi kavramları afiş çalışmaları ve sınıf içi etkinlikler yoluyla yorumlamalarının istendiği tespit edilmiştir (Deled Institute, 2024). Bu etkinlikler aracılığıyla anayasanın, ders materyallerinde yalnızca hukukî bir metin olarak değil, Hindistan toplumunun birlikte yaşama anlayışını yansıtan bütüncül bir belge olarak ele alındığı görülmektedir (Drishti Judiciary, 2024).

Türkiye'de Anayasa Öğretimi

Türkiye'de tarih derslerinde anayasa konusunun, Cumhuriyet'in kuruluş süreci çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Ders kitaplarında anayasal gelişim, 1921 Anayasası ile başlayan ve 1924 ile 1982 Anayasaları üzerinden ilerleyen kronolojik bir yapı içinde sunulmaktadır. 1921 Anayasası'nda yer alan “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” ilkesi, anayasal sürecin başlangıç noktası olarak ele alınmaktadır (MEB, 2023; TBMM, 2020).

İncelenen materyallerde öğrencilerin, farklı anayasal metinleri karşılaştırmalı biçimde incelemelerine olanak tanındığı belirlenmiştir. Zaman çizelgesi hazırlama gibi etkinlikler yoluyla anayasa değişikliklerinin tarihsel bağlam içinde ele alındığı; bu etkinliklerin kronolojik düşünmenin desteklenmesine yönelik olduğu görülmüştür (Seixas, 2004).

Tarih derslerinde 1921 Anayasası, Millî Mücadele dönemiyle ilişkilendirilerek ele alınmakta; anayasa metni, dönemin siyasal atmosferini ve egemenlik anlayışını yansıtan bir belge olarak sunulmaktadır (Demirkent, 2018). 1924 Anayasası ise laiklik ilkesinin kurumsallaşması bağlamında değerlendirilmekte; bu anayasal düzenleme Cumhuriyet'in modernleşme süreciyle ilişkilendirilmektedir (Barton & Levstik, 2004; Kabapınar & Yetiş, 2019).

1982 Anayasası, Türkiye'nin demokrasi tarihindeki önemli kırılma noktalarından biri olarak ele alınmaktadır. Ders kitaplarında bu anayasa; temel hak ve özgürlükler, devletin ideolojik yapısı ve anayasal düzenin yeniden yapılandırılması başlıkları çerçevesinde incelenmektedir (Yokuş, 2020). Ayrıca öğretim materyallerinde 2017 anayasa değişikliği, yürütme ve yasama ilişkilerinde meydana gelen dönüşümler bağlamında ele alınmaktadır. 1921'den 2017'ye uzanan anayasal sürecin karşılaştırmalı biçimde sunulduğu; bu anlatımın anayasal değişim ve süreklilik ilişkisini ortaya koymaya yönelik olduğu tespit edilmiştir (Lee & Ashby, 2000; Pingel, 2010).

Ülkelerin Anayasa Öğretiminin Pedagojik Karşılaştırılması

Araştırmada elde edilen bulgular, anayasa öğretiminin ders kitaplarında nasıl yapılandırıldığını ortaya koymak amacıyla dört temel analiz kategorisi çerçevesinde incelenmiştir. Bulgular; anayasa anlatımının ders kitabı içindeki konumlandırılması, tarihsel bağlamlandırma biçimi, anayasal belgelerin kullanımı ile pedagojik etkinlikler ve öğrenci katılım düzeyi başlıkları altında sunulmaktadır.

Anayasa Anlatımının Ders Kitabı İçindeki Konumlandırılması

İncelenen ders kitaplarında anayasa konularının müfredat içindeki konumlandırılmasının ülkeler arasında farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Almanya, Fransa ve ABD örneklerinde anayasa konularının genellikle belirli üniteler altında, açık biçimde yapılandırıldığı ve öğretim programı içinde belirgin bir ağırlığa sahip olduğu görülmüştür. Bu ülkelerde anayasa anlatımı, demokratikleşme, devlet yapısı veya yurttaşlık temalarıyla doğrudan ilişkilendirilerek sunulmaktadır.

Türkiye’de anayasa konularının tarih dersleri içerisinde Cumhuriyet’in kuruluş süreci ve siyasal dönüşümler bağlamında ele alındığı; ancak çoğunlukla kronolojik anlatı içinde yer aldığı tespit edilmiştir. Anayasa öğretimi, bağımsız bir tema ya da sorun alanı olarak değil, tarihsel olayların tamamlayıcı bir unsuru olarak konumlandırılmaktadır.

Birleşik Krallık’ta ise anayasa öğretiminin belirli bir üniteye bağlı kalmaksızın, tarihsel belgeler ve siyasal gelişmelerin işlendiği bölümlere dağıtıldığı görülmüştür. Bu durum, anayasa anlatımının ders kitabı içinde parçalı bir yapıya sahip olmasına yol açmaktadır.

Tarihsel Bağlamlandırma Biçimi

Bulgular, anayasa öğretiminin tarihsel bağlamlandırma biçiminin ülkelerin siyasal deneyimleriyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Almanya’da anayasal gelişmeler, Nazi dönemi ve Weimar Cumhuriyeti deneyimiyle ilişkilendirilerek sunulmakta; anayasa, totaliter geçmişle hesaplaşmanın bir aracı olarak ele alınmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri’nde anayasa öğretimi, kurucu süreçler ve bağımsızlık sonrası siyasal tartışmalar üzerinden yapılandırılmaktadır. Anayasa, tarihsel bir uzlaşma ve müzakere sürecinin ürünü olarak aktarılmakta; kurucu aktörlerin farklı siyasal görüşleri tarihsel bağlam içinde ele alınmaktadır.

Fransa’da anayasa öğretimi, 1789 Devrimi ve İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi etrafında şekillenmekte; anayasal ilkeler devrimci dönüşümün tarihsel mirasıyla ilişkilendirilmektedir. Hindistan örneğinde ise anayasa anlatımı, sömürgecilik sonrası toplumsal çeşitlilik ve demokratikleşme süreci bağlamında sunulmaktadır.

Türkiye’de anayasa öğretiminin tarihsel bağlamı, Cumhuriyet’in kuruluşu ve devletin modernleşme süreci etrafında şekillenmektedir. Anayasal değişimler, siyasal dönüşümlerin kronolojik bir uzantısı olarak aktarılmakta; tarihsel süreklilik ve değişim vurgusu ön plana çıkmaktadır.

Anayasal Belgelerin Kullanımı

İncelenen ders kitaplarında anayasal belgelerin kullanım biçiminin ülkeler arasında önemli farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık örneklerinde Magna Carta, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ve Grundgesetz gibi belgelerin doğrudan metin alıntılarıyla sunulduğu; öğrencilerin bu belgeler üzerinde çözümleme yapmalarının teşvik edildiği görülmüştür.

Amerika Birleşik Devletleri’nde anayasa maddeleri ve Haklar Bildirgesi, örnek davalar ve mahkeme kararlarıyla birlikte ele alınmakta; belge kullanımı yorumlama ve uygulama

odaklıdır. Hindistan’da anayasa metni, kapsamlı yapısı nedeniyle hem özetlenmiş hem de seçilmiş maddeler üzerinden işlenmektedir.

Türkiye’de ise anayasal belgelerin çoğunlukla özetlenmiş biçimde sunulduğu; metin çözümleme ve belge karşılaştırma etkinliklerine sınırlı ölçüde yer verildiği belirlenmiştir. Anayasa metinleri, genellikle açıklayıcı anlatımın destekleyici unsuru olarak kullanılmaktadır.

Pedagojik Etkinlikler ve Öğrenci Katılım Düzeyi

Pedagojik etkinlikler açısından ülkeler arasında belirgin farklılıklar olduğu bulgulanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya’da anayasa öğretiminde simülasyon, rol yapma, münazara ve vaka analizi gibi öğrenci merkezli etkinliklerin yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu etkinlikler aracılığıyla öğrencilerin anayasal kavramlara aktif katılımı desteklenmektedir.

Birleşik Krallık ve Fransa örneklerinde belge inceleme, tartışma ve karşılaştırma temelli etkinliklerin öne çıktığı tespit edilmiştir. Hindistan’da ise yaratıcı afiş çalışmaları ve grup tartışmaları gibi etkinliklerle anayasal değerlerin içselleştirilmesi hedeflenmektedir.

Türkiye’de anayasa öğretiminde pedagojik etkinliklerin ağırlıklı olarak öğretmen merkezli olduğu; öğrenci katılımını artırmaya yönelik uygulamaların sınırlı kaldığı belirlenmiştir. Etkinliklerin çoğunlukla bilgi düzeyinde kaldığı, anayasal tartışma ve uygulamaya dayalı çalışmaların sınırlı olduğu bulgulanmıştır.

Aşağıdaki tabloda, anayasa öğretiminin farklı ülkelerde yapısal, tarihsel ve pedagojik boyutlarını karşılaştırmalı olarak gösterilmesi; ders kitaplarında anayasanın nasıl konumlandırıldığına ilişkin genel eğilimler sunulmuştur.

Tablo 3

Ülkelere Göre Anayasa Öğretiminin Kategori Bazlı Karşılaştırılması

Ülke	Anayasa Anlatımının Ders Kitabı İçindeki Konumlandırılması	Tarihsel Bağlamlandırma Biçimi	Anayasal Belgelerin Kullanımı	Pedagojik Etkinlikler ve Öğrenci Katılımı
Almanya	Anayasa, demokrasi ve yurttaşlık temaları altında merkezi bir ünite olarak sunulmaktadır.	Totaliter geçmiş (Nazi dönemi, Weimar Cumhuriyeti) ile ilişkilendirilerek demokratikleşme vurgusu yapılmaktadır.	Grundgesetz maddeleri ve karşılaştırmalı tarihsel belgeler doğrudan kullanılmaktadır.	Simülasyon, belge analizi, “Demokrasi Takvimi” gibi etkinliklerle yüksek düzeyde öğrenci katılımı sağlanmaktadır.
ABD	Anayasa, kurucu süreçler ve siyasal sistem üniteleri içinde belirgin bir yer tutmaktadır.	Philadelphia Konvansiyonu ve kurucu babalar bağlamında tarihsel müzakere süreci vurgulanmaktadır.	Anayasa ve Haklar Bildirgesi, mahkeme kararları ve örnek davalarla birlikte ele alınmaktadır.	Rol yapma, münazara ve anayasa kongresi simülasyonlarıyla yüksek katılım düzeyi gözlenmektedir.
Birleşik Krallık	Anayasa anlatımı, belirli bir üniteye bağlı olmaksızın tarihsel içeriklere dağıtılmıştır.	Anayasal gelişim, tarihsel belgeler ve kurumsal süreklilik üzerinden aktarılmaktadır.	Magna Carta ve 1689 Haklar Bildirgesi gibi belgeler temel kaynak olarak kullanılmaktadır.	Belge inceleme ve tartışma temelli etkinlikler sınırlı fakat düzenlidir.
Fransa	Anayasa, devrim tarihi ve yurttaşlık temaları altında yapılandırılmıştır.	1789 Devrimi ve cumhuriyetçi değerler bağlamında sunulmaktadır.	İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ile 1958 Anayasası karşılaştırmalı olarak kullanılmaktadır.	Görsel materyaller ve metin karşılaştırmalarıyla orta düzey öğrenci katılımı sağlanmaktadır.

Ülke	Anayasa Anlatımının Ders Kitabı İçindeki Konumlandırılması	Tarihsel Bağlamlandırma Biçimi	Anayasal Belgelerin Kullanımı	Pedagojik Etkinlikler ve Öğrenci Katılımı
Hindistan	Anayasa, demokrasi ve toplumsal çeşitlilik temaları içinde geniş yer kaplamaktadır.	Sömürgecilik sonrası yeniden yapılanma ve toplumsal çoğulculuk bağlamında ele alınmaktadır.	1950 Anayasası seçilmiş maddeler ve özet metinler yoluyla kullanılmaktadır.	Afiş çalışmaları ve grup tartışmalarıyla orta–yüksek katılım düzeyi görülmektedir.
Türkiye	Anayasa, Cumhuriyet’in kuruluşu ve siyasal dönüşümler bağlamında kronolojik olarak sunulmaktadır.	Anayasal gelişmeler, modernleşme ve devlet inşası süreciyle ilişkilendirilmektedir.	Anayasa metinleri çoğunlukla özetlenmiş biçimde aktarılmaktadır.	Öğretmen merkezli anlatım baskındır; uygulamalı etkinlikler sınırlıdır.

Türkiye’de Anayasa Öğretiminin Yapısal Özellikleri ve Sorun Alanları

Bulgular, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi kapsamında anayasa anlatımının belirli anayasal metinler etrafında yapılandırıldığını göstermektedir. Ders kitaplarında 1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları, Türkiye’nin siyasal ve toplumsal dönüşüm sürecinin temel aşamaları olarak sunulmaktadır. Bu anlatımda 1921 Anayasası, İstiklal Harbi koşullarında millî egemenliğin somutlaşması ve hukukî dönüşümlerin başlangıcı olarak ele alınmakta; anayasanın laik bir nitelik taşımadığı özellikle vurgulanmaktadır (Safran & Şen, 2025, s. 75).

1924 Anayasası, Cumhuriyet’in kurucu değerleri bağlamında değerlendirilmekte; laikleşme süreci, milliyetçilik ve inkılapçılık ilkeleri ön plana çıkarılmaktadır (12. Sınıf İnkılap Tarihi Ders Kitabı, s. 166, 172, 205). Bu kapsamda devletin dinine ilişkin düzenlemenin 1928 yılında kaldırılması, kadınlara seçme ve seçilme haklarının tanınması ve 1937 yılında Atatürk ilkelerinin anayasaya dâhil edilmesi, anayasal gelişimin temel dönüm noktaları olarak sunulmaktadır (12. Sınıf İnkılap Tarihi Ders Kitabı, s. 173).

1961 Anayasası, demokratik hakların genişlemesi ve sosyal devlet anlayışının kurumsallaşması çerçevesinde ele alınırken; 1982 Anayasası, darbe sonrası dönemin ürünü olarak değerlendirilmekte ve demokratik rejimlerin kırılganlığı vurgulanmaktadır (12. Sınıf İnkılap Tarihi Ders Kitabı, s. 205, 273–278). Bununla birlikte, 1982 Anayasası’nda devletin önceliğine yapılan vurgu ile insan haklarına saygılı, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti tanımı birlikte sunulmaktadır (12. Sınıf İnkılap Tarihi Ders Kitabı, s. 205, 277).

Program Hedefleri ile Uygulama Arasındaki Uyum Sorunu

Öğretim programı incelendiğinde, anayasa öğretiminin yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı tutulmaması gerektiği; meclis tartışmalarının canlandırılması, anayasa maddelerinin günlük yaşamla ilişkilendirilmesi ve anayasal metinlerin karşılaştırmalı biçimde analiz edilmesi gibi sorgulayıcı etkinliklerin önerildiği görülmektedir (Öğretim Programı, 2025, s. 1, 10). Programda ayrıca tarihsel empati kurulması ve değişim–süreklilik ilişkilerinin kavratılması temel kazanımlar arasında yer almaktadır (Öğretim Programı, 2025, s. 2, 6, 16).

Buna karşın, ders kitapları ve uygulamaya ilişkin akademik değerlendirmeler, bu hedeflerin büyük ölçüde sınırlı düzeyde hayata geçirildiğini göstermektedir. Bulgular, anayasa konularının çoğunlukla yüzeysel, kronolojik ve bilgi aktarımına dayalı bir yaklaşımla ele alındığını; öğrencilerin aktif katılımını ve eleştirel düşünmesini destekleyen pedagojik uygulamaların yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır (Yazar, 2025).

Bilgi Aktarımının Ezberci Niteliği

Ders kitaplarında anayasa öğretimi, ağırlıklı olarak anayasal metinlerin kronolojik sıralanması ve temel maddelerinin özetlenmesi biçiminde sunulmaktadır. 1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları, tarihsel bağlamlarından büyük ölçüde kopuk biçimde ele alınmakta; bu metinlerin ortaya çıktığı siyasal ve toplumsal koşullara sınırlı düzeyde yer verilmektedir. Bu durum, anayasanın dinamik ve toplumsal bir sözleşme niteliğinin arka planda kalmasına yol açmaktadır (Kabapınar & Yetiş, 2019).

Nitekim ders kitaplarında 1961 Anayasası, millî birlik ve Türk milliyetçiliği vurgusuyla; 1982 Anayasası ise “devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü” söylemi üzerinden tanımlanmaktadır (Hocaoğlu vd., 2022, s. 138). Bulgular, bu tür ideolojik dilin anayasanın çoğulcu ve tartışmaya açık yönlerinin ele alınmasını sınırlandırdığını göstermektedir.

Eleştirel Düşünme ve Katılım Uygulamalarının Sınırlılığı

Bulgular, ders kitaplarında anayasa konularına ilişkin münazara, rol oynama, simülasyon ya da alternatif anayasa taslağı hazırlama gibi etkinliklere sınırlı düzeyde yer verildiğini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin anayasal ilkeleri eleştirel biçimde tartışmalarını ve bu ilkeleri kendi yaşam deneyimleriyle ilişkilendirmelerini sağlayacak pedagojik uygulamaların eksikliği dikkat çekmektedir (Barton & Levstik, 2004; Kabapınar & Yetiş, 2019).

Bu durum, öğrencilerin anayasa metinlerini pasif biçimde tüketen bilgi alıcıları olarak konumlanmasına yol açmakta; anayasa öğretiminin demokratik yurttaşlık eğitimiyle kurması beklenen bağ zayıflamaktadır.

Güncel Anayasal Gelişmelerden Kopukluk

Ders kitaplarında anayasa anlatımının büyük ölçüde geçmiş anayasal metinlerle sınırlı kaldığı; güncel anayasa değişiklikleri ve yargı kararlarına sınırlı biçimde değinildiği belirlenmiştir. Özellikle 2017 Anayasa değişikliği gibi siyasal sistemde köklü dönüşümler yaratan düzenlemelerin ya yüzeysel biçimde ele alındığı ya da bağlamsal analizden yoksun bırakıldığı görülmektedir (Safran & Şen, 2025, s. 75). Bu durum, anayasanın yaşayan bir belge olduğu yönündeki algının öğrenciler tarafından yeterince içselleştirilememesine neden olmaktadır.

Hukuk-İdeoloji Dengesi ve Normatif Sunum

Bazı ders kitaplarında anayasa anlatımının hukukî tarafsızlıktan uzaklaşarak ideolojik bir çerçeveye kaydığı belirlenmiştir. Egemenlik, laiklik, hukuk devleti ve kuvvetler ayrılığı gibi temel anayasal ilkeler, farklı bakış açılarına açık biçimde tartışılmak yerine, tek yönlü ve normatif doğrular olarak sunulmaktadır. Bu yaklaşım, anayasa öğretiminin çoğulcu ve eleştirel niteliğini sınırlayan bir bulgu olarak öne çıkmaktadır (Pingel, 2010).

Görsel ve Belge Temelli Materyal Kullanımının Sınırlılığı

Bulgular, anayasa öğretiminde belge temelli tarih öğretiminin gerektirdiği görsel ve dokümanların yetersiz kullanıldığını göstermektedir. Anayasa faksimileleri, tarihî meclis oturumlarına ait görseller ve anayasa değişikliklerini gösteren karşılaştırmalı tabloların sınırlı düzeyde yer alması, öğrencilerin belge okuryazarlığı ve tarihsel bağlam kurma becerilerini olumsuz etkilemektedir (Gündüz, 2023).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye’de lise düzeyinde okutulan tarih ders kitaplarında anayasa konusunun ele alınışı, uluslararası örneklerle karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve anayasa öğretimine ilişkin önemli pedagojik bulgulara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, Türkiye’deki ders kitaplarında anayasa anlatımının ağırlıklı olarak yüzeysel, betimleyici ve bilgi aktarımına dayalı bir çerçevede sunulduğunu göstermektedir. Bu yaklaşımın, eleştirel düşünme, demokratik

bilinç ve aktif yurttaşlık gibi üst düzey kazanımların geliştirilmesine sınırlı katkı sağladığı görülmektedir. Söz konusu bulgu, Türkiye’de tarih eğitiminin genel olarak ezbere dayalı bir yapıya sahip olduğuna yönelik literatürdeki değerlendirmelerle örtüşmektedir (Freire, 2017; Kabapınar & Yetiş, 2019).

Araştırma bulguları, anayasal hak ve ilkelerin öğrencilerin gündelik yaşam deneyimleriyle ilişkilendirilmediğini; öğretim sürecinin büyük ölçüde pasif bilgi aktarımı biçiminde yapılandırıldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, eleştirel pedagoji yaklaşımının öngördüğü sorgulayıcı, katılımcı ve dönüştürücü eğitim anlayışıyla çelişmektedir (Freire, 2017). Oysa literatürde, anayasa öğretiminde simülasyonlar, münazaralar ve çoklu bakış açılarının tartışılmasının öğrencilerin eleştirel yurttaşlık bilincini güçlendirdiği vurgulanmaktadır (Coby, 2022; Valenti, 2008).

Bir diğer önemli bulgu, Türkiye’deki ders kitaplarının anayasa öğretimini güncel anayasal gelişmelerden büyük ölçüde soyutlamış olmasıdır. Özellikle 2017 anayasa değişikliği ve yakın dönem yargı kararlarının ders kitaplarında yer almaması, anayasanın toplumsal değişimlerle birlikte dönuşen “yaşayan bir metin” olarak kavranmasını zorlaştırmaktadır. Oysa uluslararası literatürde, anayasaların sabit ve değişmez metinler değil; toplumsal, siyasal ve hukuksal dönüşümlere uyum sağlayan dinamik belgeler olduğu vurgulanmaktadır (Cartabia & Lupo, 2022; Santos vd., 2020).

Araştırma kapsamında dikkat çeken bir diğer husus, anayasa anlatımlarının büyük ölçüde tek yönlü ve ideolojik bir çerçevede sunulmasıdır. Ders kitaplarında anayasal düzen, çoğunlukla resmî devlet ideolojisinin bir uzantısı olarak ele alınmakta; farklı yorumlara ve eleştirel yaklaşımlara sınırlı düzeyde yer verilmektedir. Bu durum, anayasanın çoğulcu, tartışmaya açık ve toplumsal bir uzlaşma metni olduğu yönündeki anlayışın öğrenciler tarafından içselleştirilmesini güçleştirmektedir.

Uluslararası karşılaştırmalar, Türkiye’deki bu sınırlılıkları daha görünür hâle getirmektedir. ABD’de anayasa öğretimi, güncel toplumsal ve siyasal gelişmelerle ilişkilendirilerek çoklu perspektiflerin tartışılmasına olanak tanımakta; anayasa kongresi simülasyonları gibi öğrenci merkezli yöntemlerle desteklenmektedir (Coby, 2022; Pearson Canada, 2019). Almanya’da ise anayasa eğitimi, totaliter geçmişle yüzleşme ekseninde ele alınarak demokratik çoğulculuk ve tarihsel sorumluluk bilincinin geliştirilmesine hizmet etmektedir (Butterwick, 2021). Bu örnekler, anayasa öğretiminin yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda demokratik değerlerin inşasında işlevsel bir araç olarak ele alındığını göstermektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu, Türkiye’de anayasa öğretiminde görsel ve belgesel materyallerin yetersizliğidir. Ders kitaplarında anayasa metni faksimileleri, değişiklik tabloları veya tarihsel süreçleri yansıtan görsellerin sınırlı olması, öğrencilerin belge okuryazarlığı ve tarihsel bağlamlandırma becerilerinin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Literatürde ise anayasa öğretiminde görsel ve belgesel materyallerin kullanılmasının soyut kavramların somutlaştırılmasına ve eleştirel analiz becerilerinin geliştirilmesine önemli katkılar sunduğu vurgulanmaktadır (Living Democracy in Schools, 2020; Pingel, 2010).

Sonuç olarak, bu araştırma Türkiye’de lise tarih ders kitaplarında anayasa öğretiminin hem ulusal hem de uluslararası literatürde dile getirilen eleştirilerle büyük ölçüde örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Anayasanın ders kitaplarında yalnızca ezberlenmesi gereken bir bilgi alanı olmaktan çıkarılarak; eleştirel düşünme, bağlamsal kavrayış, belge okuryazarlığı ve demokratik bilinç geliştirmeye yönelik pedagojik bir çerçeve içinde sunulması gerekmektedir. Öğrenci merkezli, sorgulayıcı ve görsel materyallerle desteklenen öğretim yaklaşımlarına yönelimin, çağdaş eğitim anlayışlarının öngördüğü aktif ve bilinçli yurttaş yetiştirme hedefi açısından temel bir gereklilik olduğu söylenebilir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın bulguları, incelenen ortaöğretim tarih ders kitaplarının içerikleriyle sınırlıdır. Araştırma kapsamında ülkelerin farklı bölgelerinde kullanılan alternatif ders kitapları ile öğretmenlerin sınıf içi öğretim uygulamaları değerlendirme dışı bırakılmıştır. Ayrıca ders kitaplarında yer alan anayasa anlatımlarının öğrencilerin öğrenme süreçleri, tutumları ve davranışları üzerindeki etkileri doğrudan ölçülmemiştir. Bunun temel nedeni, araştırmanın saha verisine dayalı gözlem, görüşme ya da öğrenci etkileşimlerini içermemesi ve doküman incelemesi yöntemiyle sınırlandırılmış olmasıdır.

Bu araştırmanın bulguları doğrultusunda, öğretim programı hazırlayıcıları ve ders kitabı yazarlarına yönelik aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

1. **Program Hedeflerinin Güncellenmesi:** Anayasa konularının öğretim programlarında yalnızca bilgi aktarımına odaklanmak yerine; eleştirel yurttaşlık, demokratik bilinç ve belge okuryazarlığı gibi üst düzey bilişsel ve beceri temelli kazanımları da kapsayacak biçimde yeniden yapılandırılması önerilmektedir.
2. **Pedagojik Çeşitliliğin Artırılması:** Simülasyonlar, münazaralar, vaka incelemeleri ve güncel anayasal tartışmaların ders planlarına entegre edilerek, öğrenci merkezli ve etkileşimli öğrenme ortamlarının oluşturulması teşvik edilmelidir.
3. **Görsel ve Belge Temelli Materyallerin Kullanımı:** Anayasa metinlerinin faksimile örnekleri, tarihsel yasama oturumlarına ait görseller, anayasa değişikliklerini gösteren infografikler ve güncel yargı kararlarından seçilmiş örnekler gibi belge temelli materyallerin ders kitaplarında daha fazla yer alması sağlanmalıdır.
4. **Güncel Olaylarla İlişkilendirme:** 2017 anayasa değişikliği gibi yakın dönem anayasal gelişmelerin ve bu gelişmelere ilişkin toplumsal tartışmaların ders içeriğine dâhil edilmesi, anayasanın “yaşayan bir metin” olarak kavratılmasına katkı sağlayacaktır.
5. **Öğretmen Eğitiminin Güçlendirilmesi:** Önerilen pedagojik yaklaşımların etkili biçimde uygulanabilmesi amacıyla öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim programlarının ve uygulamaya dönük pedagojik atölye çalışmalarının düzenlenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak bu öneriler, anayasa öğretiminin yalnızca içerik aktarımıyla sınırlı kalmamasını; aynı zamanda yöntemsel çeşitlilik ve pedagojik yeniliklerle desteklenmesini amaçlamaktadır. Bu yaklaşımın, öğrencilerin demokratik bilinçlerini ve eleştirel düşünme becerilerini geliştiren daha nitelikli bir tarih eğitiminin oluşturulmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesinde araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu çalışmada sayın Prof. Dr. Bahri ATA ve canım kızım Asya Ela ŞEN’e manevi desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların, araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma, doküman incelemesine dayalı bir çalışma olduğu için etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akhan, O. (2019). *Türkiye, ABD ve Rusya lise tarih programlarının ve ders kitaplarının karşılaştırılması (Soğuk Savaş dönemi örneği)*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Aslan Orkun, M., Bayırlı, A., & Bayırlı, S. (2019). Fransa eğitim sisteminin incelenmesi. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 1–20.
- Atay, E. E. (2008). Anayasa kavramının tanımı, hazırlanması ve değiştirilmesi arasındaki ilişki. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 503–550.
- Barton, K. C. & Levstik, L. S. (2004). *Teaching history for the common good*. Lawrence Erlbaum Associates. https://books.google.com/books/about/Teaching_History_for_the_Common_Good.html?id=ukHZHEzB0M8C
- bpb (Bundeszentrale für politische Bildung). (2023). *Das Grundgesetz: Die Grundrechte (Madde 1-19)*
- British Council. (2015). *Magna Carta: My digital rights*. <https://www.britishcouncil.org/school-resources/find/classroom/magna-carta>
- Bill of Rights Institute. (2025). *Supreme Court Landmarks*. Bill of Rights Institute. Retrieved December 23, 2025, <https://billofrightsinstitute.org/supreme-court-landmarks>
- Butterwick, R. (2021). *The constitution of 3 May 1791: Testament of the Polish-Lithuanian Commonwealth*. Polish History Museum. https://polishhistory.pl/wp-content/uploads/2021/Konstytucja_en_www.pdf
- Cartabia, M. & Lupo, N. (2022). *The constitution of Italy: A contextual analysis*. Hart Publishing. <https://www.bloomsbury.com/uk/constitution-of-italy-9781509905737/>
- Center for Civic Education. (2019). *We the People: The Citizen and the Constitution* (High School, 4th ed.). Calabasas, CA: Center for Civic Education.
- Coby, J. P. (2022). Gaming the framing: To teach the convention, the constitution, and the founding. *Early American Studies*, 20, 1–20. <https://doi.org/10.1353/eam.2022.0000>
- Constitution of India, (1950). *Indian Kanoon*. <https://indiankanoon.org/doc/237570/>
- Çelik, H. (2020). Tarih ders kitabı araştırmalarına kısa bir bakış. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 566–588. <https://doi.org/10.24186/VAKANUVIS.788374>
- Deled Institute. (2024). *Preamble and educational vision: Just, democratic India & education*. <https://deled.institute/contemporary-indian-society-education/preamble-vision-just-democratic-india-education/>
- Demirkent, D. (2018). Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşu sorunu: 1921 ve 1924 Anayasaları. *Ayrıntı Dergi*. <https://ayrintidergi.com.tr/turkiyede-cumhuriyetin-kurulusu-sorunu-1921-ve-1924-anayasalari/>
- Demircioğlu, İ. H. & Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69–88.
- Dewey, J. (2011). *Democracy and education*. Simon & Brown.
- Drishti Judiciary. (2024). *Cultural and educational rights*. <https://www.drishtijudiciary.com/to-the-point/ttp-constitution-of-india/cultural-and-educational-rights>

- Dreier, H. (2009). *Das Grundgesetz – eine Verfassung auf Abruf?* In *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung. Retrieved December 23, 2025, <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/32023/das-grundgesetz-eine-verfassung-auf-abruf/>
- Eurydice. (2019) *Eurydice publications*. Avrupa Komisyonu, Eğitim, Görsel-İşitsel ve Kültür Yürütme Ajansı (EACEA). <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/2019-eurydice-publications>
- Egan, K. (2005). *An Imaginative approach to teaching*. Jossey-Bass.
- Emen, M. (2012). *İç ve dış tenkidiyle lisede kullanılan bir tarih ders kitabı (Konu alanı ders kitaplarının incelenmesi)*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi.
- Freire, P. (2017). *Pedagogy of the oppressed*. Penguin Classics.
- German History Docs. (2025). *German history in documents and images*. Retrieved December 23, 2025, <https://germanhistorydocs.org>
- Gündüz, M. (2023). *Türkiye 'de ders kitapları tarihi*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Hocaoğlu, A., Kara, D., Alemdar, E., & Keleş, S. (2022). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük: 12. sınıf ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Jellinek, G. (2017). *İnsan ve yurttaş hakları bildirgesi üzerine: Modern anayasa tarihine bir katkı* (M. Dülger, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Kabapınar, Y. & Yetiş, A. (2019). Öğretmen ve öğrencilerin kanıt temelli tarih öğretimine ilişkin görüşleri: Bir durum saptaması. *Turkish History Education Journal*, 8, 231–262.
- Karakılıç, M. & Müjdecı, M. (2014). Yurttaşlık bilgisi kitaplarında kimlik ve vatandaşlık (1950–1960). *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11, 173–198.
- Keskinsoy, Ö. & Kaya, S. B. (2021). Hukukî düzenlemenin kanuna dönüşme sürecinde hukukî mevzuatın Türkiye açısından bir değerlendirmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 70(3), 1147–1206.
- LawTeacher (2025), *Bill of rights 1689*, <https://www.lawteacher.net/acts/bill-of-rights-1689.php>,
- Lee, P., & Ashby, R. (2000). Progression in Historical Understanding among Students 7-14. In P. N. Stearns, P. Seixas, & S. Wineburg (Eds.), *Knowing, teaching and learning history: National and international perspectives* (pp. 199-222). New York University Press.
- Living Democracy in Schools. (2020). *Demokratie lernen und leben in Schulen*. <https://ide-berlin.org/wp-content/uploads/2020/04/Living-and-Learning-Democracy-in-Schools-1.pdf>
- Nathan. (2022). *Histoire-Géographie-EMC, 2de: Les droits de l'homme et la République*. https://www.cns-edu.com/commander/r9782095002275/histoire-geographie-emc_3e_2022
- National Council of Educational Research and Training (NCERT). (2021). *Democratic Politics-I*. New Delhi: NCERT.
- Nicholls, J. (2006). School curriculum as cultural artifact: Developing citizenship through social studies education. In D. Grossman, W. O. Lee, & K. J. Kennedy (Eds.), *Citizenship curriculum in Asia and the Pacific* (pp. 19–21). Comparative Education Research Centre, University of Hong Kong.

- Oak National Academy, *Why is Magna Carta still relevant in today's society?* (Oak National Academy 2025) <<https://www.thenational.academy/teachers/programmes/citizenship-secondary-ks4-gcse/units/how-can-we-play-a-part-in-the-legal-system/lessons/why-is-magna-carta-still-relevant-in-todays-society>> accessed 23 December 2025.
- Pearson Education. (2022). *Government and politics: Comparative perspectives*. https://books.google.com/books/about/Comparative_Government_and_Politics.html?id=QC1pEAAAQBAJ
- Pingel, F. (2010). *UNESCO guidebook on textbook research and textbook revision* (2nd ed.). UNESCO Publishing. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000117188>
- Revision World. (2025). *The Weimar constitution – Strengths and weaknesses*. Revision World. Retrieved December 23, 2025, from <https://revisionworld.com/gcse-revision/history-gcse-revision/germany-1890-1945/weimar-germany-1918-1929/weimar-constitution>
- Rüsen, J. (2004). Historical consciousness: Narrative structure, moral function, and ontogenetic development. In P. Seixas (Ed.), *Theorizing historical consciousness* (pp. 63–85). University of Toronto Press.
- Safran, M., & Şen, S. (2025). 2014–2024 yılları arasında Türkiye’deki ortaöğretim 9. sınıf tarih ders kitaplarında hukuk konularının pedagojik yansımaları. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 9(1), 97–113. <https://doi.org/10.38015/sbyy.1687651>
- Sander, O. (1996). *Siyasi tarih (1918–1994)*. İmge Kitabevi.
- Santos, L. L. dos, Vieira, M. A. B., Marques, M. M. M., Sousa, H. H. de L., & Duque, A. N. F. (2020). The right to education in constitution (1988): In the light of articles, *Research, Society and Development*, 9(10), <https://doi.org/10.33448/rsd-v9i10.8671>
- Seixas, P. (2004). *Theorizing historical consciousness*. University of Toronto Press.
- Seneca Learning. (2025). *Alman tarihi ve 1949 Anayasası (Grundgesetz)*. Seneca Learning. Retrieved December 23, 2025, <https://senecalearning.com>
- Stake, R.E. (1994) Case Studies. In: Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S., Eds., *Handbook of qualitative research*, (p.p. 236-247). Sage Publications.
- Juracademy. (2025). *Weimar Constitution – Article 48 and its weaknesses*. Juracademy. Retrieved December 23, 2025, from <https://www.juracademy.de>
- Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye’de siyasi partiler, 1859-1952*. Doğan Kardeş Yayınları.
- MEB (2018). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı (Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 8. sınıflar)*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB (2023). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12. sınıf ders kitabı* (M. E. Erdoğan, Ed.). https://archive.org/details/inkilap_202310
- TBMM (2020). *Konularına göre karşılaştırmalı dünya anayasaları*. TBMM Yayınları.
- UK Parliament, *Bill of Rights 1689*, UK Parliament Living Heritage. <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/parliamentaryauthority/revolution/collections1/collections-glorious-revolution/billofrights/>
- Valenti, C. (2008). Teaching the bill of rights in middle school. *TeachingHistory.org*. <https://teachinghistory.org/teaching-materials/ask-a-master-teacher/24271>
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods*. Sage Publications

Yokuş, S. (2020). Özgürlükler bağlamında 1982 Anayasası'nın evrimi. *Anayasa Yargısı*, 37(2), 1–30.

https://reactingconsortium.org/games/concon1787?utm_source=copilot.com

https://www.bpb.de/system/files/dokument_pdf/bpb_tiu_grundgesetz_auf11_2019_ausf%C3%BCllbar.pdf